

РЕЦЕНЗІЯ

**ЄРМОЛЕНКО Д.О. ПРАВОСВІДОМІСТЬ МОЛОДІ:
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ : МОНОГРАФІЯ. – ЗАПОРІЖЖЯ : КПУ, 2012. – 292 с.**

Сучасне українське суспільство перебуває на історичній стадії якісного реформування. Разом з економічними, політичними, соціальними й іншими перетвореннями сьогодні особливого значення набувають зміни у правовій свідомості людей, особливо молодого покоління. Завдання полягає не лише у подоланні впливу марксистських методологічних установок у розумінні держави та права, які навіть через більше ніж 20 років незалежності нашої держави є досить впливовими у світогляді українського суспільства. Мова йде і про необхідність відходу від домінуючого не лише у вітчизняному, але й у світовому світогляді, етатистського розуміння права, яке орієнтоване лише на опис зовнішніх проявів права, не вдаючись до розуміння його глибинного соціального змісту.

Сьогодні правосвідомість може стати тим загальнозначущим підґрунтям, яке здатне об'єднати суспільство на шляху підвищення ефективності функціонування інститутів громадянського суспільства та правової держави в період їх становлення. І особливо це стосується правосвідомості найважливішого інтелектуального, культурного та професійного резерву українського суспільства – молоді. Потреба в науковому обґрунтуванні складного та багатofакторного процесу формування правосвідомості молоді в сучасній Україні суттєво активізувала дослідницький пошук у цьому напрямі, результати якого знайшли своє відображення в появі значної кількості публікацій з проблем правосвідомості молоді. Серед останніх таких наукових розробок – монографічне дослідження Д. Єрмоленка: "Правосвідомість молоді: теоретико-правові засади".

Рецензована монографія структурно складається з передмови, чотирьох розділів, післямови та переліку використаної літератури. У ній висвітлюється широке коло історичних, теоретичних і практичних проблем правосвідомості молоді. Виходячи з того, що поняття останньої, як і поняття правової свідомості взагалі, є багатограним і кожна її грань може бути пізнана різними суспільними науками, вважаємо цілком обґрунтованим, що автор здійснив спробу дослідити це важливе явище через призму юридичної науки.

Цілком логічно, що в першому розділі монографії розглядаються історико-теоретичні засади дослідження правової свідомо-

сті молоді, зроблено акцент як на розвитку загальної теорії правової свідомості, так і на становленні "молодіжної" проблематики правосвідомості. При цьому автор справедливо зазначає, що світова думка накопичила достатньо теоретичного, методологічного та емпіричного матеріалу для комплексного дослідження особливостей правової свідомості молоді. Саме цей матеріал став історико-теоретичним фундаментом монографії.

Другий розділ монографії Д. Єрмоленка – це спроба відповісти на ряд теоретичних питань, вирішити суперечності між існуючими концепціями правової свідомості та запропонувати авторське бачення шляхів переосмислення багатьох усталених положень загальної теорії правосвідомості з позицій сьогодення. Так, автор підкреслює, що правосвідомість отримує різне значення та цінність залежно від певного типу праворозуміння. Відповідно, її дослідження необхідно здійснювати в контексті основних шкіл права, які, з одного боку, центрують різні аспекти правової дійсності, а з іншого, – дають змогу певною мірою усвідомити її "багатоедність". Автор пропонує виділити три основні типи правосвідомості, що відповідають трьом основним напрямам праворозуміння – позитивістському, природно-правовому та соціологічному, які можна вважати родовими. Д. Єрмоленко обґрунтовує доцільність інтегративного підходу до права та, відповідно, інтегративного типу правосвідомості, який, на його думку, у цілому відповідає тенденціям сучасної правової науки щодо зближення різних аспектів праворозуміння, їх співіснування та взаємодії.

Цілком слушним є також висновок про діалектичний взаємозв'язок та взаємозалежність двох структурних елементів правосвідомості – правової ідеології та правової психології. Природно, що правова ідеологія через ідеї, поняття, погляди, теорії, концепції суттєво впливає на правову психологію. У свою чергу, від правової психології залежить сприйняття цих ідей, понять, поглядів тощо.

У третьому розділі основна увага приділяється дослідженню особливостей молоді як суб'єкта правової свідомості та концептуальних засад правосвідомості молоді. При цьому висвітлюються існуючі підходи до визначення поняття "молодь" (стратифікаційний, інституціонально-функціональний, аксі-

ологічний, ресурсний, тезаурусний тощо) та пропонується авторське визначення молоді.

Заслуговує на увагу спроба автора розробити сучасну інтегративну концепцію правової свідомості молоді. Адже саме інтегративний підхід допомагає об'єднати та критично усвідомити всі існуючі концептуальні позиції щодо правосвідомості молоді, що дає змогу повно та глибоко дослідити питання, пов'язані з визначенням поняття та основних ознак правової свідомості молоді як особливого різновиду групової правосвідомості.

Четвертий розділ присвячено питанням формування правової свідомості сучасної української молоді. Зокрема, досліджуються основні фактори, що впливають на формування правової свідомості молоді, сучасний стан державної молодіжної політики України, яка є основою формування правосвідомості молоді, та особливості процесу правового виховання молоді. Новими підходами відрізняється запропонована автором класифікація факторів, що впливають на формування правової свідомості молоді. На його думку, до внутрішніх факторів слід віднести: властивості індивіда, які не залежать від його волі і являють собою константи (коефіцієнт інтелекту); певні особливості характеру – сила волі, темперамент та інші, що можуть бути змінені людиною самостійно або під впливом зовнішніх обставин (психологічні особливості людського організму); рівень сформованості загальної ієрархії ціннісних уявлень та життєвих установок духовного світу, моральних переконань; життєвий досвід; рівень професійної

освіти (кваліфікації) тощо. Зовнішні фактори, що впливають на формування правосвідомості молоді, автор пропонує поділити на інституційні, тобто такі, що об'єднують певні соціальні інститути (сім'я, освітні заклади, держава тощо) і стихійні (думка більшості, зразки поведінки неформального лідера тощо) та виділяє три рівні таких факторів: макро-, мезо- та макрорівень.

Позитивно оцінюючи монографію Д. Єрмоленка, водночас слід зауважити, що не з усіма її положеннями можна погодитися. Окремі твердження автора є нечіткими (наприклад, незрозумілим є те, чому автор відмовляється визнавати третій компонент структури правосвідомості ("поведінковий") (с. 81–82), але при цьому наголошує на існуванні трьох основних функцій правосвідомості (пізнавальна, оцінна, регулятивна) (с. 105–107), які зазвичай безпосередньо пов'язують саме з трьома елементами структури правосвідомості), спірними (наприклад, висновок автора про те, що поняття "правове виховання" в широкому розумінні та поняття "формування правової свідомості особистості" є тотожними (с. 217)) або такими, що потребують додаткової аргументації (наприклад, змістове навантаження поняття "молодь" (с. 145), критерії класифікації правової свідомості (с. 122–124) тощо). Проте вищенаведені зауваження суттєво не впливають на достатньо високу оцінку рецензованої роботи, яка, безперечно, є актуальним дослідженням однієї з найважливіших проблем сучасної держави та суспільства.

С.Ф. Денисов

доктор юридичних наук, професор
Чернігівський державний інститут економіки і управління